

УДК 94 (477.83/86)"13/15":929.52

ДІЯЛЬНІСТЬ РОДУ ГЕРБУРТІВ У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ГАЛИЧИНИ ТА ПОДІЛЛЯ XV-XVII СТОЛІТТЯ

О. Цебенко, аспірант

Львівський національний університет ім. Ів. Франка

© О. Цебенко, 2014

Цебенко О. Діяльність роду Гербуртів у контексті організаційно-економічної трансформації у розвитку сільського господарства і сільських територій Галичини та Поділля XV-XVII століття

Розглянуто процес освоєння вільних українських земель Галичини і Поділля, розпочатий князем Владиславом Опольським наприкінці XIV ст. На підставі цієї акції угорського князя на теренах Галичини з'явився відомий рід Гербуртів, діяльність якого на українських землях Речі Посполитої тривала двісті п'ятдесят років. Акцентовано увагу на господарській діяльності представників роду Гербуртів у цей період, зокрема на освоєнні ними сільськогосподарських угідь нашого краю. Важливу роль в цьому аспекті відіграло заснування фільваркових і рибних господарств, млинів, що вплинуло на піднесення соціального статусу села. Проаналізовано соціальне становище селянства в Речі Посполитій, а також вплив діяльності роду Гербуртів на організаційно-економічну трансформацію у розвитку сільського господарства і сільських територій Галичини і Поділля у зазначений період.

Ключові слова: фільварки, млин, селянство, соціальне становище.

Tsebenko O. The activity of Herbourts genus in the context of organizationally-economic transformation in development of agricultural and rural territories of Galicia and Podilya of XV-XVII centuries

In the article is considered the process of Ukrainian free land colonization in Galicia and Podilya, which was started by duke Vladyslav Opolsky in the end of XIV century. On the basis of Hungarian duke actions in Galicia appear famous Herbourts genus. The economic activity of which lasted two hundred fifty years on Ukrainian land of The Polish–Lithuanian Commonwealth. The attention is payed to the methods of economic activity of the Herburts genus representatives in indicate period and to the agricultural arrays of our land which was mastered by them. The important role in these aspects played the foundation of manors and fish farms, mills, that's played a great role in rising of social status. In the article is analyzed the social status of the peasantries in The Polish–Lithuanian Commonwealt. Also the influence of the Herburts genus activity on organizationally-economic transformation in development of agricultural and rural territories of Galicia and Podilya in indicate period.

Key words: manors, mill, peasantry, social position.

Цебенко О. Деятельность рода Гербуртов в контексте организационно-экономической трансформации в развитии сельского хозяйства и сельской территории Галичины и Подолья XV-XVII веков

Рассмотрен процесс освоения свободных украинских земель Галичины и Подолья, начатый князем Владиславом Опольским в конце XIV века. На основании этой акции венгерского князя на землях Галичины появился известный род Гербуртов, деятельность которого на украинских землях Речи Посполитой длилось на протяжении двести пятидесяти лет. Акцентировано внимание на хозяйственной деятельности представителей рода Гербуртов в этот период, в особенности на освоении сельскохозяйственных угодий нашего края. Важную роль в этом аспекте сыграло устройство фольварков и рыбных хозяйств, мельниц, которые отыграли важную роль в поднятии социального статуса села. Дан анализ социального положения крестьянства в Речи Посполитой, а также влияния деятельности рода Гер-буртов на организационно-экономическую трансформацию в развитии сельского хозяйства и сельских территорий Галичины и Подолья в указанный период.

Ключевые слова: фольварки, мельница, крестьянство, социальное положение.

Постановка проблеми. Як відомо, підставою виходу для історії роду Гербуртів на Русі є документ князя Владислава Опольського, виданий в Сяноку 23 листопада 1374 року. Становить він першу

правову підставу перебування Гербуртів на Русі. Владислав Опольський був зацікавлений у заселенні запустілих земель, які постійно перебували під загрозою частих турецьких набігів. Гер-бурти отримали аж дев'ять у

перемишльській землі сіл, дозвіл на заснування міст та їх укріплення, закладення в запропонованих межах довільної кількості сіл на праві німецькому, польському або волоському, а також переведення їх з одного права на інше [7; 8].

Актуальність дослідження полягає в тому, що протягом двохсотп'ятдесятирічного періоду проживання на землях Галичини та Поділля рід Гербуртів зробив значний внесок у господарський розвиток нашого краю, зокрема в освоєння сільськогосподарських угідь на теренах українських земель Речі Посполитої. Але ця діяльність не відома широкому загалу нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі досліджень окресленої проб-лематики було проаналізовано джерельні істо-ричні матеріали і встановлено, що вітчизняні дослідники не приділяли належної уваги дослідженню господарської діяльності Гербуртів в Галичині та Поділлі XV-XVII ст. Стосовно досліджуваного нами питання інформацію про аграрну реформу Сигізмунда Августа в Литовсько-Руській державі подає В. Пічет. Викликають зацікавлення праці І. Бойка про селянство України у другій половині XVI – першій половині XVII ст., Н. Яковенка про українську шляхту з кінця XIV до середини XVII ст., а також А. Гурбика про еволюцію соціально-територіальних спільнот у середньовічній Україні. Серед численних польських дослідників діяльності роду Гербуртів на теренах Галичини та Поділля лише О. Ла-щинська у своїй праці “Рід Гербуртів в середніх віках” приділила увагу досліджуваному нами питанню. Але її наукові роздуми стосуються переважно питання одержання Гербуртами нових землеволодінь, а не сільськогосподарського їх освоєння. Деяку інформацію можна почерпнути в науковому виданні “Географічний словник Польського Королівства та інших слов’янських народів”. Слід зазначити, що згадані джерела лише частково розкривають суть теми, тому вона потребує ґрунтовнішого дослідження.

Постановка завдання. Нашою метою є дослідження ролі Гербуртів у господарському процвітанні сільськогосподарських земель Галичини та Поділля XV-XVII ст. та соціального становища селянства у згаданий період.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, XV–XVI ст. – це часи перелому, коли господарство України зазнає ґрунтовної зміни – з природного стає грошовим. В околицях, що розташувалися поза людними шляхами, довго ще утримувалися господарські форми з перевагою полювання, рибальства. У лісах були оселі бортників, які займалися тільки борт-ництвом. У діяльності роду Гербуртів це підтверджується такою інформацією: в родині в 1485 р. відбувся новий поділ маєтків, на підставі якого Северину Гербурту (1433–1497) припали Доброміль з половиною пожитків з лісів, що належали до Добромиля, Княжполя, П’ятниці, Міхови, Ляцка (Старосамбірський р-н) і Папортна (Польща), половина медової данини й інших пожитків [2]. Враховуючи факт, що у володіннях Гербуртів на теренах Галичини та Поділля ліси становили вагомому частку, можна припустити, що й в інших маєтках у лісових масивах проводився збір медової данини, інших лісових пожитків. Важливу роль, на нашу думку, в господарському житті Галичини та Поділля відігравало рибне господарство. Рибу розводили як для власних потреб, так і для продажу на торгах чи ярмарках у великих західноукраїнських містах (Львів, Перемишль, Самбір, Дрогобич та ін.).

Для ведення рибного господарства в панських маєтках влаштовували рибні ставки. За свідченням архівних матеріалів, у 1441 р. Мотрона зі Судкович (Мостиський р-н), яка була винна Гербуртові (1413–1469) 7 гривень, заставила йому дохід з рибного ставка в цьому селі [2]. Миколай Гербурт Віднівський (1482–1554) одержав дозвіл на копання ставка в селі Гряді (Жовківський р-н), напевно у зв’язку з близькістю королівських маєтків, які також орендував [6]. Він 15 квітня 1553 р. видав акт, що завіряв запис своїх спадкових маєтків, а саме ставок в Ременові (Кам’янка-Бузький р-н) на користь Петра, сина Ельжбети і Андрія Барзи [6]. Король Сигізмунд Август привілеєм з 1566 р. дозволяє Гербуртам копати ставок у селі Підгородді (Рогатинський р-н) [8]. У населених пунктах, де не було ставок, королі своїми привілеями часто дозволяли виловлювання риби в річках, що належали до королівських маєтків. У Нижанковичах (Старосамбірський р-н) у 1408 р. король Владислав Ягайло дозволив ловити рибу в річці Вигорі і відповідно заборонив

ввозити цей товар [8]. У містечку Любачеві (Польща) у 1523 р. король Сигізмунд Старий дозволив ловити міщанам рибу в річці Гедвишні [8]. І, нарешті, Миколай Гербурт (1463–1503) у 1483 р. записав посаг своїй дружині Барбарі Кола в маєтку Чаплі (Старосамбірський р-н), в тому числі рибний ставок [2]. Не в усіх маєтках роду Гер-буртів були рибні ставки. Тому припускаємо, що існуючі ставки задовольняли господарські потреби родини і копання більшої кількості для вилову риби було економічно не вигідним.

У другій половині XV ст. розпочався експорт збіжжя на Захід, спершу до Голландії, згодом до Франції і Англії. Шляхта на землях Галичини почала заводити фільварки, призначені для продукування збіжжя, для широкого збуту, в тому числі і на експорт. Збіжжя вивозили водними шляхами до Балтійського моря. Для України найбільше значення мали Сян, Буг, Дністер, Смотрич. В околицях цих річок фільваркове господарство зросло найбільше. Найчастіше сіяли овес і жито, менше ячмінь і пшеницю. Досить поширеними були гречка, горох і біб. Садівництво зростало повільно, спочатку у панських садибах.

Розглянемо організацію фільваркового господарства в маєтках Гербуртів на теренах Галичини та Поділля. Усі володіння Миколая Гербурта Віднівського згадуються в маєткових листах із 1553 р., в тому числі такі маєтки в Сяноцькому повіті (Польща): фільварок в Збоїськах, Буківсько з фільварком, Плонна разом із фільварком [6]. На півночі села Мі-жинця (Старосамбірський р-н) на лівому березі ріки Вирви був розташований поміщицький двір, який межує з фільварком. У місті Яворові, де старостою був Ян Щасний Гербурт [3], розташована поміщицька садиба, до якої належали 328 моргів орної землі, 380 моргів лук і городів, 21 морг пасовищ, 546 моргів лісу. Ґрунт тут був сприятливий для вирощування жита, гречки, а також картоплі, проса, льону, менш сприятливий для вирощування пшениці, ячменю [8]. Враховуючи факт, що роду Гербуртів в Галичині і Поділлі належали значні території орних земель, лук і городів, пасовищ, вважаємо таку кількість фільварків недостатньою для ведення господарства в численних маєтках.

Пояснення цьому дає термін “волочна повіра”. Волочна реорганізація землекористування –

перемірювання та перерозподіл землі у великокнязівських і приватних маєтках Великого князівства Литовського, які проводилися переважно у рамках аграрної реформи XVI ст. З кожної індивідуальної волоки українські селяни відповідно сплачували податки. Спільні громадські землі і сінокоси, пасовища теж вимірювали волоками. Поміж селянськими наділами, як правило, на кращих ґрунтах створювали фільваркові господарства з такого розрахунку, щоб на одну фільваркову волоку припадало сім звичайних [1]. Наприклад, до добромильського ключа належало сім сіл: Арламів, Квашенина, Княжпіль, Кропивник, Ляцько, Міхова, Папортна. За таким самим принципом організовували фільварки і в інших землях Галичини і Поділля. Наведемо ще кілька фактів з архівних матеріалів, що свідчать про господарську діяльність Гербуртів. Зокрема Ян Гербурт (1437–1487) надає грошові позики з доходів від половини полів і лук, що належали до села Судкович (Мостиський р-н). Другу половину разом із доходами зарезервував для себе [2]. У селі Вишнівчику (Хмельницька обл.) в 1493 р. було 20 дворів. У 1530 р. село платило від чотирьох, а в 1542 р. – від трьох плугів. У 1565 р. Вишнівчик платив від 6 плугів, 1 кола млина двох комірників, а в 1569 р. – від 6 плугів, 1 кола млина і нарешті в 1583 р. – від 9 плугів, одного млинового кола, від чотирьох городників по 4 гривні і чотирьох ремісників по 4 гроші [8]. У податковому списку з 1536 р. зазначено, що в селі Вишньовій Ясельського повіту (Польща) проживало 8 селян, два городники, що платили 12 гривень. Цілий чинш становив 4 гривні 6 грошів. У 1581 р. власник села Гербурт платив від шести селян на трьох ланах, двох городників із ріллею, трьох городників без ріллі і семи комірників [8]. У селі Скіпче над річкою Яромірною (Хмельницька обл.) в 1530 р. було 3 оброблених лани, в 1565 р. село належало до Гербуртів і мало 5 оброблених ланів [8]. Село Скотиняни біля джерел річки Жванчик (Хмельницька обл.) в 1565 р. належало також до Гербуртів і мало 4 оброблені лани [16]. Село Тарнівце в Ясельському повіті (Польща) в 1561 р. платило від 6 селянських ланів, 2 городників без ріллі, 1 комірника з худобою, 3 комірників без худоби, 1 ремісника. Поміщицький двір давав за рік 9

кіп збіжжя, фіру сіна, 10 возів дерева, загін капусти [8]. Згідно з податковим реєстром з 1565 р. село Тростянець (Хмельницька обл.) було власністю Гербуртів, платило від 8 плугів, 2 млинових кіл, у 1569 р. – від 7 плугів, 2 млинових кіл, а в 1583 р. – від 2,5 плугів, 2 городників по 4 гроші [8].

Зауважимо, що представники роду Гербуртів були ще й збирачами податків: Миколай Гербурт (1524–1593) з 1567 р. в – перемишльській і сяноцькій землі, а Северин Гербурт (1485–1511) з 1504 р. був королівським збирачем податків у львівській, перемишльській, галицькій, белзькій, холмській, сяноцькій і по-дільській землях [6]. Андрій Гербурт (1477–1535) в 1504–1505 рр. був львівським збирачем податків [9], Ян Гербурт (1478–1536) у 1505 р. став збирачем податків у перемишльській землі [9].

У споживчій промисловості від XIV ст. поширилися млини – на початку ручні (жорна), згодом водяні. Про існування млина в Добромилі свідчать декілька архівних матеріалів. Северин Гербурт як королівський нотаріус у 1485 р. встановлює новий акт поділу маєтків, на основі якого брати отримали половину млина в Добромилі [2]. Ян Гербурт (1478–1536) мав право на частину млина в Добромилі [2], а Петро Конецпольський заставив Северину Гербурту (1453–1497) зруб, що належав до добромільського млина [2]. Миколай Гербурт (1465–1503) в 1483 р. записав у посаг своїй дружині Барбарі Кола в маєтку Чаплі (Старосамбірський р-н) млин [2]. У 1501 р. відбувся подальший запис посагу, в тому числі млина у селі Городовичах (Старосамбірський р-н) [2]. Миколай Гербурт Віднівський був власником села Гряди (Львівська обл.), одержує дозвіл на будівництво млина в селі, напевно у зв'язку з близькістю королівських маєтків, які також орендував [6]; 15.04.1553 р. видав акт, що завіряв запис своїх спадкових маєтків, в тому числі млина в Ременові, на користь Петра, сина Ельжбети і Анд-рія Барзи [16]. Якуб Гербурт (1460–1498) на річці Стрв'яз у Фельштині мав млин (с. Ске-лівка Старосамбірського р-ну) [2]. У 1441 р. Мотрона зі Судкович, яка заборгувала Гер-бордові Гербурту (1413–1469) 7 гривень, заставила йому дохід з млина в цьому селі [2]. У місті Самборі на річці Млинівці розташувалися два млини. В інвентаризації з 1568 р. читаємо: “В місті є

великий млин. Для нього вода береться з Дністра”. У селі Збоїськах в околицях Львова був млин. Двадцятого березня 1579 р. король Стефан Баторій наказує Микола-єві Гербурту з Фельштина, львівському старості, щоб не ставив жодних перешкод королівським комісарам, які були вислані для передачі млина біля Збоїськ на користь Кшиштофа, львівського вірменина і турецького перекладача [8]. Як бачимо, у володіннях Гербуртів була достатня кількість млинів і вони повністю задовольняли життєві потреби родини.

Аналізуючи наведений матеріал, можна стверджувати, що українське господарство XV–XVI ст. було самовистачальне. Село, що жило ще значною мірою натуральним господарством, само собі постачало харчі, одяг і різні господарські речі. Міста ж були настільки живими осередками промисловості і тор-гівлі, що без труднощів могли закупити собі потрібні продукти на селі. У західних землях сільське господарство дійшло такого розвитку, що могло експортувати на Захід значну кількість своїх продуктів – збіжжя, худобу, дерево тощо. Але в розвитку сільського господарства і зв'язаного з ним експорту окреслилися негативні риси: розвиток хліборобства відбувався за рахунок поневоленних народних мас.

Розвиток соціальних відносин у XV–XVI ст. відбувався у напрямі творення тісно замкнених суспільних класів. Економічна могутність допомогла шляхті Речі Посполитої зміцнити свої і без того широкі привілеї та політичний вплив. Вона прагнула позбавити будь-яку іншу верству суспільства можливості загрожувати її привілейованому стану. Їхня фактична монополія на високі посади і величезні землеволодіння викликали незадоволення у середовищі середньої шляхти. За свідченням архівних матеріалів, маєтки руського воєводи Миколая Гербурта на Поділлі охоплювали близько 25 селянських господарств площею 126 квадратних миль. Миколай Гербурт Віднівський дійшов до магнатської фортуни, яку склали його особисті маєтки в різних повітах Галичини та Поділля XVI ст. Окрім того, посідав два чиншові будинки в Кракові, орендував замки в Збоїськах, Куликові і Дембно, а також поміщицькі двори в Перемишлі і Львові [3]. Володіння Петра Гербурта Віднівського також охоплювали численні території Речі

Посполитої [3]. Станіслав Гербурт дбав про збільшення свого спадкового маєтку. Про його заможність свідчить такий факт: позичив Сигізмунду Августу таку суму, що на її покриття отримав багаті самбірські терени [3]. У XVI ст. шляхті вдалося, принаймні на деякий час, обмежити доступ магнатів до державних земель. Про це свідчить факт, що на Пйотрковському сеймі в 1555 р. обвинувачено Станіслава Гербурта, що він всупереч праву отримав довічно королівське село Маковнів [3].

Селянство до половини XVII ст. не творило однорідної верстви, а складалося з різних груп, які тільки з часом наблизилися одна до одної і злилися в одну селянську верству. Становище селян залежало від правового устрою сіл. Існувало право руське, волоське, магдебурзьке і польське. У селах руського права залишилися елементи давнього громадського ладу, що походив з княжої епохи. Із записів перемишльських судових книг видно, що в Добромилі зберігалися давньоруські звичаї і порядки, селом управляв тиун. У 1467 р. тиуном був деякий Степан. Основне заняття селян – землеробство [8]. Залишки давнього устрою були також у селах волоського права. Цей устрій від XIV ст. поширився на галицькому Підкарпатті, а далі по всій Галичині і Холмщині. Осадчий, що закладав село, звався князем й утримував спадково свою владу, вів управу і суд у своєму селі, але з участю громади. Група сіл творила так звану крайну, під проводом крайника [1]. У володіннях Гербуртів існувала так звана Підбужська крайна, яка належала до самбірської економії. Згідно з люстрацією 1686 р. до неї входили села Підбуж, Сторона, Нагуєвичі, Залокоть, Опака, Ясе-ниця Сільна, Смільна, Воля Якубова (Дрогобицький р-н) [10]. Уже в 1553 р. Смільна в самбірському старостві існувала на волоському праві. У люстрації з 1686 р. читаємо: “Князі цього села нічого не платять до скарбниці, тільки військову службу повинні відбувати, чого зараз також не дотримуються. Показал права, на підставі яких у цьому князівстві живуть” [8].

У селах на магдебурзькому праві, що поширилося в Галичині та Поділлі в XIV–XV ст., селяни одержували індивідуальні лани, не виконували робіт, а тільки платили чинші і мали самоврядування під проводом вйта або солтиса. Сільське самоврядування було

невигідне для панів, бо ставало на захист прав селянства, і шляхта намагалася його ліквідувати – забороняла вільно обирати старійшин, а призначала своїх урядовців, сама проводила суди, усувала давні установи, накладала на селян нові обов’язки. У маєткових листах з 1553 р. згадано маєтки Миколая Гербурта Віднівського в Сяноцькому повіті, а саме солтиство в селі Прусеку, що належало до Сяноцького староства (викуплене Гербуртом в 1549 р.) [6]. Ян Гербурт (1437–1487) набув частину солтиства в селі Буківсько (Польща) від Петра і Балтазара Озембловських [2]. У 1485 р. набув від Катерини, вдови після Миколая Кола, та її синів, Яна і Мацея, вйтів з Буківська, другу половину солтиства в Буківську [7]. У 1517 р. вйт села Добростанів (Городоцький р-н) отримує дозвіл на заставлення Миколаєві Гербурту (1485–1537) цього вйтівства [2]. Ян Гербурт (1478–1536) у 1504 р. отримав від Яна Боратинського, власника села Дешичі (Старосамбірський р-н), це власне село з вйтівством [2]. Дружиною Северина Гербурта (1453–1497) була Ядвіга, дочка Миколая Стадницького, перемишльського каштеляна, який записав йому посаг дочки в орендованому ним королівському селі Віжомлі (Яворівський р-н) і спадкове вйтівство в цьому самому селі [2].

Миколай Гербурт (1524–1593) з 1584 р. був вйтом в Глинянах (Золочівський р-н) [3]. Але ці різні форми сільського самоуправління почали занепадати в міру того, як зростала влада шляхти. Обов’язкові селянські роботи називали панщиною. Спершу ці обов’язки не були точно означені: “роблять коли потреба”. У XV ст. панщина тривала 14 днів на рік. Пізніше, коли шляхта почала закладати фільварки і висилати збіжжя за кордон, панщина почала зростати. У другій половині XVI ст. стали обов’язкові вже два дні на тиждень, але в деяких місцях робили і три дні або щоденно півдня. Окрім постійних днів панщини, селяни мали ще додаткові роботи (жнива, косовиця, рубання дров тощо). Архівні матеріали зберегли для нас інформацію про селянські повинності в маєтках Гербуртів. Зокрема люстрація з 1686 р. повідомляє, що в селі Смільній Дрогобицького району “робітників дають з кожного лану 4 осіб, а коли потрібно косарів, то посилають 3-х на 3 дні в рік. Возять сіль, від кожної бочки платять їм по 24 гроші” [8].

У люстрації самбірської економії згадується село Воля Якубова Дрогобицького району, в якому в повинність селян входило виконання визначених робіт [8].

Аналізуючи наведений матеріал, слід зауважити, що згадані села перебували у власності Станіслава Гербурта, який в 1567 р. разом із молодим Яном Замойським відбирав з рук спадкоємців Яна Стажеховського багаті самбірські терени. Напевно для себе самого, оскільки 7.07.1568 р. мав титул самбірського і дрогобицького старости [3]. Тому цю дату можна вважати часом введення в маєтках Гербуртів різних повинностей. Архівні матеріали до цього часу не свідчать про виконання селянами повинностей в маєтках інших членів роду Гербуртів.

Одночасно із заведенням панщини селяни втрачають громадські права – право суду, власність на землю, право виходу. Найперше вилучено селян з-під державного суду і віддано під присуд пана. У Польщі це питання вирішено ще в Нешавських статтях 1454 р. Деякі селяни втратили право на землю. У XVI ст. вже повсюди шляхта здобувала собі права на селянські землі – виселяла селян на інші місця, забирала кращі ґрунти під фільварки, провадила регуляцію селянської власності. Згадувана “Устава на волоки” з 1557 р. не визнавала селянської земельної власності.

Третім обмеженням громадянських прав селян була заборона переселятися. У Польщі обмежування свободи селян почалося вже за короля Казимира Великого, який у Вислицьких статутах видав постанову, що з села не може вийти більше, як два кметі нараз, щоб панські землі не пустіли. Пізніше право виходу селян обмежували щораз новими застереженнями. Вальний сейм 1496 р. обмежив ще більше право виходу: впродовж року міг вийти із села тільки один селянин. Врешті сейм 1505 р. постановив, що селяни взагалі не можуть переселятися без дозволу панів.

Селянин цілком втратив особисту свободу. Інформація про становище селян та їхні права в маєтках Гербуртів в Галичині та Поділлі в архівних матеріалах відсутня. Але можна припустити, що їхнє становище не було кращим, ніж в інших землеволодіннях Речі Посполитої. Доступною, як уже згадано, є інформація про менш заможних селян, котрі жили на півланках, чвертях і менших наділах, були загородники, які мали тільки хату з городом, або комірники, котрі жили в чужих хатах. Занепад селянства і зростання сили шляхти – це були дві сторони того самого соціального процесу – шляхта виростала за рахунок селянства.

Висновки. Наведений матеріал переконливо свідчить про важливу роль представників роду Гербуртів в господарському житті Речі Посполитої, зокрема міст і сіл Галичини та Поділля XV-XVII ст. У процесі досліджень діяльності роду встановлено, що протягом двохсот’ятдесятирічного періоду перебування на теренах українських земель Речі Посполитої були освоєні значні земельні угіддя. На цих землях вирощували сільськогосподарські культури, які використовували як для внутрішнього споживання, так і на експорт в європейські країни. Важливі функції в цьому процесі відігравали організовані Гербуртами численні фільварки в населених пунктах, що перебували у власності роду. Враховуючи сприятливі природні умови, зокрема наявність лісових масивів і водних ресурсів, важливу роль в господарському житті краю відігравали млини, тартаки та рибні господарства. Викликає зацікавлення і соціальне становище селянства в численних володіннях Гербуртів на теренах Галичини і Поділля XV- XVII ст. Господарська діяльність роду на українських землях Речі Посполитої цікава, розмаїта і вимагає подальших досліджень, особливо щодо соціального становища в згаданий період.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. *Енциклопедія історії України : енциклопедія. Т. 1. А – В / НАН України, Ін-т історії України ; редкол. : В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 2005. – 688 с.*
2. *Akta grodzkie i ziemskie z czasow Rzeczy Pospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardynskiego we Lwowie. T. I-XIX. – Lwow, 1808–1906. – Т. XIII. –1660 s.; Т. XVI. – 1580 s.; Т. XVIII. – 1580 s.*
3. *Hawelka A. Polski Słownik Biograficzny. T. IX/3. / A. Hawelka, T. Heryng. – Warszawa ; Wrocław ; Krakow : Wyd-Wo polskiej akad. nauk, 1961. – 1120 s.*

4. Jablonski A. *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statyst. t. VI cz. I-II. Ziemie ruskie. Rus Czerwona / A. Jablonski.* – Warszawa, 1902–1903 (Zrodla Dziejowe T.XVIII, cz. I–II). – T.XVIII. – 1450 s.
5. Kolankowski L. *Polska Jagellonow, dzieje polityczne / L. Kolankoski.* – Lwow, 1936. – 745 s.
6. *Matricularum regni Poloniae Summaria.* wyd. T. Wierzlowski. – Warszawa, 1905–1919. – T.III. – 1840 s.; T.IV. – 1760 s.; T.V. – 1805 s.
7. Prochaska A. *Lenna i manstwa na Rusi i na Podolu. Rozprawy Hist.-Filoz. Akad. Um XLII / A. Prochaska.* – Krakow, 1902. – 450 s.
8. *Słownik geograficzny Krolewnwa Polskiego i innych Krajow slowianskich.* wyd.F. Sulimierski, B. Chlebowski. – Warszawa, 1880–1902. – T. I.–V. – 1370 s.; T. VI.–XII. – 1275 s.; T. XIII–XIV. – 175 s.
9. Teki A. Pawinskiego. *I. Liber quitantiarum Alexandri regis ab a. 1502 ad 1506; II. Liber quitantiarum regis Casimiri ab a. 1464 ad 1488 / A. Teki.* – Warszawa, 1897. – 755 s.
10. *Zaklad Narodowy im Ossolinskich we Lwowie.* – Lwow, 1817–1827. – 1450 s.

